НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

DUKKAKLI EKINLARDA MELIORATSIYA ISHLARINI TO‘G‘RI TASHKIL ETISH VA SAMARALI OLIB BORISH

Abdiyeva Gulbahor Normuminovna
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Agrobiotexnologiyalar va oziq-ovqat xavfsizligi instituti magistranti

Annotatsiya.

Ushbu tezisda dukkakli ekinlarni yetishtirishda melioratsiya tadbirlarini ilmiy asosda tashkil etish, sug‘orish suvlaridan oqilona foydalanish, tuproqning suv-fizik va agrokimyoviy xususiyatlarini yaxshilash hamda sho‘rlanishning oldini olish masalalari yoritilgan. Dukkakli ekinlardan yuqori va barqaror hosil olishda yer maydonining meliorativ holati, sug‘orish me’yorlari, zovur-drenaj tizimlarining ishlashi va agrotexnik tadbirlarning o‘zaro uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: dukkakli ekinlar, melioratsiya, sug‘orish, tuproq sho‘rlanishi, drenaj, tuproq unumdorligi, suv tejamkorligi.

Kirish

Dukkakli ekinlar oziq-ovqat va yem-xashak xavfsizligini ta’minlash, almashlab ekish tizimini takomillashtirish hamda tuproq unumdorligini saqlashda muhim o‘rin tutadi. Loviya, no‘xat, mosh va soya kabi ekinlar ildizidagi tuganak bakteriyalar yordamida atmosfera azotini biologik bog‘lash xususiyatiga ega. Biroq ushbu ekinlardan yuqori hosil olish faqat nav va agrotexnikaga emas, balki tuproqning meliorativ holati va suv bilan ta’minlanishiga ham bevosita bog‘liq.

Sug‘oriladigan dehqonchilik sharoitida noto‘g‘ri sug‘orish, kollektor-zovur tarmoqlarining talab darajasida ishlamasligi va yer osti suvlari sathining ko‘tarilishi tuproqning ikkilamchi sho‘rlanishiga, zichlashishiga hamda havo almashinuvining yomonlashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli dukkakli ekinlar maydonlarida melioratsiya tadbirlarini ekinning biologik xususiyatlari va tuproq-iqlim sharoitiga mos holda olib borish zarur.

Dukkakli ekinlarda melioratsiya ishlarini tashkil etish

Melioratsiya ishlarini tashkil etish, avvalo, maydonning tuproq va gidrogeologik holatini o‘rganishdan boshlanadi. Tuproqning mexanik tarkibi, sho‘rlanish darajasi, sizot suvlari chuqurligi va minerallashuvi, suv o‘tkazuvchanligi hamda mavjud drenaj tarmoqlarining holati aniqlanishi lozim. Ushbu ma’lumotlar asosida sug‘orish rejimi, zarur bo‘lsa sho‘r yuvish tadbirlari va kollektor-zovur tizimidan foydalanish tartibi belgilanadi.

Sho‘rlangan yerlarda sho‘r yuvish ishlari faqat tuproq tahlillari va suv sifati hisobga olingan holda, suvni chiqarib yuborish imkoniyati mavjud bo‘lganda amalga oshiriladi. Sho‘r yuvish me’yori barcha maydonlar uchun bir xil belgilanmaydi: u tuproqning sho‘rlanish darajasi, mexanik tarkibi, drenaj ta’minoti va sug‘orish suvining sifatiga bog‘liq. Drenaj tizimi ishlamaydigan maydonda ortiqcha suv berish sizot suvlari sathini ko‘tarib, sho‘rlanish xavfini kuchaytirishi mumkin.

Sug‘orish dukkakli ekinlarning rivojlanish bosqichlariga mos ravishda tashkil etilishi kerak. Urug‘ unishi va nihollarning shakllanish davrida tuproqning ustki qatlamida yetarli namlik bo‘lishi muhim. Gullash, dukkak hosil qilish va don to‘lish davrlarida namlik tanqisligi hosildorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ortiqcha sug‘orish ildiz zonasida havo yetishmasligi, oziq moddalarning yuvilishi va kasalliklar rivojlanishiga sharoit yaratishi mumkin. Shuning uchun sug‘orish muddatlari tuproq namligini kuzatish va ekinning holatini baholash asosida belgilanadi.

Suvdan samarali foydalanish maqsadida tekislangan maydonlarda egatlab sug‘orish, sharoitga qarab yomg‘irlatib yoki tomchilatib sug‘orish usullarini qo‘llash mumkin. Har bir usulni tanlashda suv manbai, tuproqning suv o‘tkazuvchanligi, maydon nishabligi, ekin turi va xo‘jalikning texnik imkoniyatlari hisobga olinadi. Sug‘orish suvi sho‘rlanish yoki sodalanish xavfini keltirib chiqarmasligi uchun uning sifati ham muntazam nazorat qilinishi lozim.

Tuproq unumdorligini saqlashda dukkakli ekinlarning biologik azot to‘plash xususiyatidan foydalanish muhimdir. Buning uchun urug‘larni tegishli rizobial inokulyantlar bilan ishlash, fosfor va kaliy bilan muvozanatli oziqlantirish, organik qoldiqlarni tuproqqa qaytarish hamda almashlab ekishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish tavsiya etiladi. Mineral o‘g‘itlar me’yori tuproq agrokimyoviy tahlili va rejalashtirilgan hosildorlikka muvofiq belgilanadi.

Meliorativ tadbirlarning samaradorligini baholash uchun vegetatsiya davomida tuproq namligi, sho‘rlanish ko‘rsatkichlari, sizot suvlari sathi, ekinlarning o‘sishi va hosildorlik muntazam kuzatib borilishi kerak. Olingan natijalar keyingi mavsumda sug‘orish me’yorlari va melioratsiya tadbirlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Dukkakli ekinlarda melioratsiya ishlarini to‘g‘ri tashkil etish tuproqning suv-tuz rejimini maqbullashtirish, sho‘rlanishning oldini olish va ekinlarning hosildorligini barqarorlashtirishga yordam beradi. Buning uchun maydonning meliorativ holatini oldindan baholash, sug‘orishni ekinning rivojlanish bosqichlariga moslashtirish, drenaj tarmoqlarining ishlashini ta’minlash hamda suv va o‘g‘itlardan me’yorida foydalanish zarur. Melioratsiya, sug‘orish va agrotexnik tadbirlarni yagona tizim sifatida olib borish dukkakli ekinlar yetishtirish samaradorligini oshirishning muhim shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ayers R.S., Westcot D.W. Water Quality for Agriculture. FAO Irrigation and Drainage Paper 29 Rev. 1. Rome: FAO, 1985.
2. Allen R.G., Pereira L.S., Raes D., Smith M. Crop Evapotranspiration: Guidelines for Computing Crop Water Requirements. FAO Irrigation and Drainage Paper 56. Rome: FAO, 1998.
3. FAO. Drainage of Irrigated Lands. FAO Irrigation and Drainage Paper. Rome: Food and Agriculture Organization.

4. O‘zbekiston Respublikasida suv resurslaridan foydalanish, sug‘orish va yerlarning meliorativ holatini yaxshilashga oid amaldagi me’yoriy-uslubiy materiallar.